

Н. В. Лесько

Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
канд. юрид. наук,

асистент кафедри адміністративного та інформаційного права

ЦЕНТРИ МЕДИКО-СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ ЯК СУБ’ЄКТИ ПРОФІЛАКТИКИ НАРКОМАНІЇ

© Лесько Н. В., 2015

Розглянуто основні причини зростання наркоманії серед неповнолітніх, проаналізовано діяльність центрів медико-соціальної реабілітації дітей. Зосереджено увагу на необхідності створення центрів медико-соціальної реабілітації різних видів.

Ключові слова: неповнолітні, діти, центри медико-соціальної реабілітації дітей, профілактика правопорушень, наркоманія, суб’єкти профілактики правопорушень.

Н. В. Лесько

ЦЕНТРЫ МЕДИКО-СОЦИАЛЬНОЙ РЕАБИЛИТАЦИИ ДЕТЕЙ КАК СУБЪЕКТЫ ПРОФИЛАКТИКИ НАРКОМАНИИ

Рассмотрено основные причины роста наркомании среди несовершеннолетних, проанализировано деятельность центров медико-социальной реабилитации детей. Акцентируется внимание на необходимости создания центров медико-социальной реабилитации различных видов.

Ключевые слова: несовершеннолетние, дети, центры медико-социальной реабилитации детей, профилактика правонарушений, наркомания, субъекты профилактики правонарушений.

N. V. Lesko

CHILDREN’S MEDICAL AND SOCIAL REHABILITATION CENTERS AS SUBJECTS OF DRUG ADDICTION PREVENTION

The author of the article analyzes the activities of children’s medical and social rehabilitation centers and points out main reasons of the growth of drug addiction among minors. In the article attention is focused on the necessity of different types of children’s medical and social rehabilitation centers creation.

Key words: juveniles, children, children’s medical and social rehabilitation centers, prevention of offences, drug addiction, subjects of crime prevention.

Постановка проблеми. Наркоманія серед неповнолітніх становить загрозу національній безпеці України і за масштабами, і за тенденцією до “омолодження” наркоманії. Проблема наркоманії, боротьби з нею стає актуальною не лише серед підлітків, але і серед малолітніх дітей, деякі з яких успадковують шкідливі звички на генетичному рівні. Окрім того, останніми роками значно збільшилася кількість осіб, які вживають наркотичні засоби та психотропні речовини, зокрема серед сільського населення. Також збільшується кількість видів наркотичних засобів, психотропних речовин та лікарських засобів, зловживання якими може спричинити наркотичну

залежність. На території України з'являються синтетичні аналоги наркотичних засобів та психотропних речовин, вживання яких може призвести до непередбачуваних наслідків [1].

Саме тому **метою цієї статті** є розгляд основних причин зростання наркоманії серед неповнолітніх, дослідження діяльності центрів медико-соціальної реабілітації дітей, а також обґрунтування пропозицій, спрямованих на удосконалення профілактичної діяльності цих органів.

Стан дослідження. Правові аспекти проблеми профілактики наркоманії серед дітей висвітлено у працях Ю. М. Аргунової, М. М. Бабаєва, Т. А. Боголюбова, А. В. Борбата, А. М. Вієвського, А. М. Волощука, А. Я. Грішка, С. П. Дідковського, Г. Н. Драгана, В. Ф. Єгорова, В. Н. Краснова, В. М. Кудрявцева, А. А. Майорова, Г. М. Міньковського, А. А. Музики, В. А. Некрасова Д. Й. Никифорчука та ін. Але окремі питання діяльності центрів медико-соціальної реабілітації дітей щодо профілактики наркоманії серед неповнолітніх належно не опрацьовані.

Виклад основного матеріалу. Нормативно-правову основу профілактики наркоманії становлять закони України: “Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів” від 15 лютого 1995 р., “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів та зловживанню ними” від 15 лютого 1995 р., “Про лікарські засоби” від 4 квітня 1996 р., “Про ліцензування певних видів господарської діяльності” від 1 червня 2000 р., а також Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2010 р. “Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011–2015 роки”. Проте практична спрямованість вищезазначених нормативно-правових актів стосується лише подолання умов, що сприяють залученню до наркотизму дітей та молоді, а не впливає на зниження рівня наркоманії загалом. Статистика свідчить, що наркологічна ситуація в Україні погіршується. Причина не в тому, що не створено досконалої законодавчої бази профілактики наркоманії та боротьби з наркобізнесом, а в тому, що практично в повному обсязі не виконуються чинні закони та підзаконні нормативні акти.

Неповнолітні стають потенційними жертвами наркотичної залежності насамперед саме через певні особливості вікового, фізичного та психічного стану, що зумовлено незавершеністю їх морального розвитку, соціальною, правовою незрілістю, іншими чинниками. Неповнолітнім притаманні: а) відсутність життєвого досвіду в поєднанні з тенденцією до поспішних узагальнень; б) схильність до наслідування (часто негативного); в) підвладність впливу навколишнього середовища, підбурювання інших осіб у разі групового спілкування, особливо з боку дорослих; г) прагнення до самостійності, дорослості; д) бажання добитись поваги до себе у середовищі, в якому підліток перебуває, звільнитися від контролю та опіки; е) специфіка трактування таких понять, як: сміливість, геройство, чесність; є) незакінченість розвитку системи навичок суспільної поведінки, а у зв'язку з цим – хибність дій у ситуації, що виникає; ж) недостатньо розвинена самокритичність, швидка зміна настрою; з) підвищена та неадекватно-емоційна реакція на те чи інше явище.

У разі наявності істотних упущень, недоліків та недоглядів у сімейному, шкільному, виробничому вихованні та навчанні, в організації дозвілля вказані особливості вікового розвитку сприяють тому, що неповнолітні стають на шлях правопорушень [2, с. 23].

Одним з ефективних напрямів профілактики наркоманії серед неповнолітніх є антинаркотична пропаганда (лекції, доповіді, бесіди, що провадяться у школах, ПТУ, навчальних закладах, трудових колективах). Проте антинаркотична пропаганда не повинна зводитися до анкетно-біографічних довідок про долю наркоманів або розгляду сенсаційних випадків.

Пропаганда наукових знань, відомостей з проблеми наркоманії, враховуючи серйозність і відповідальність цієї теми, повинна проводитися обмірковано і цілеспрямовано, з урахування аудиторії. Лекції, доповіді, бесіди мають відображати сучасну теорію і практику боротьби з наркоманією неповнолітніх, будуватися з урахуванням специфіки слухачів і актуальної наркологічної ситуації у конкретному навчальному закладі, трудовому колективі. Пропагандуючи наукові знання з наркоманії, треба пам'ятати, що некваліфікована, необережна інформація може

викликати нездоровий інтерес і зумовити виникнення бажання спробувати дію наркотиків. Особливу увагу потрібно звертати на недопустимість самолікування, що призводить до полінаркоманії і до ще більшого погіршення стану здоров'я [3, с. 61].

У контексті нашого дослідження розглянемо детальніше чинники, що впливають на мотивацію вживання наркотиків підлітками. Науковці Д. Й. Никифорчук, Г. М. Бірюков, В. І. Лебеденко визначають такі чинники:

- труднощі особистого характеру в сучасному бюрократизованому й індустріально-розвиненому суспільстві;
 - невизначена перспектива і страх перед майбутнім, насамперед у сфері освіти і трудової діяльності;
 - суспільні зміни при зміні поколінь і пов'язані з цим конфлікти між поколіннями;
 - труднощі, зумовлені сімейними проблемами і невміння батьків створити в сім'ї сприятливий психологічний клімат;
 - вживання наркотиків під впливом наслідування і нелегальної реклами наркотичних засобів;
 - труднощі у соціальній адаптації чи нездатність приймати й асимілювати загальноприйнятні норми і традиції;
 - спотворена самооцінка, почуття незахищеності;
 - ефект “групи однолітків” – уперше наркотики особи вживають у групі однолітків [4, с. 8].
- До основних причин зростання наркоманії серед неповнолітніх А. В. Заболотна зараховує:
- втрату неповнолітніми соціальної орієнтації, зруйнування створених попередніми поколіннями ідеалів і відсутність нових;
 - бажання втекти від нестабільної реальності;
 - спроби швидкого збагачення;
 - пошуки “гарного життя” [5, с. 192].

Погіршенню наркоситуації серед неповнолітніх в Україні найближчими роками також сприятимуть: значна наркосировинна база; геополітичне розміщення; можливість облаштування нових підпільних нарколабораторій з наближенням їх до споживчого ринку Європи; порівняно просте проникнення на територію держави міжнародних наркоділків; використання міжнародними наркоділками наявної в Україні дешевої робочої сили; залучення соціально незабезпечених верств населення до транснаціонального наркобізнесу як основного джерела існування [6, с. 16].

Важливу роль у сфері профілактики наркоманії серед неповнолітніх відіграють центри медико-соціальної реабілітації дітей. Вищезазначені органи створюються в державній системі охорони здоров'я за визначенням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах сім'ї, дітей та молоді і центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, для дітей, які вживають алкоголь, наркотики, а також для дітей, які за станом здоров'я не можуть бути скеровані до шкіл соціальної реабілітації та професійних училищ соціальної реабілітації.

Основним завданням центрів медико-соціальної реабілітації є створення умов і забезпечення лікування дітей від алкоголізму, наркоманії та їх психосоціальної реабілітація і корекція. Діти перебувають у центрах медико-соціальної реабілітації протягом терміну, необхідного для лікування, але не більше від двох років (ст. 9) [7].

Організація лікувально-реабілітаційного, корекційно-профілактичного та навчально-виховного процесів здійснюється на основі диференційованого підходу до неповнолітніх з урахуванням їх віку, ступеня педагогічної занедбаності, а також інших обставин, від яких залежить ефективність заходів профілактичного впливу, передавання неповнолітніх батькам (усиновителям) або опікунам (піклувальникам) чи влаштування до навчально-виховних, інших дитячих закладів (п. 20 Постанови КМУ від 6 вересня 1996 року “Про затвердження Положення про центр медико-соціальної реабілітації неповнолітніх”) [8].

Але виникає питання: як бути з тими неповнолітніми, що одночасно хворі на наркоманію, алкоголізм або інші психічні захворювання і вже встигли скоїти правопорушення. Адже, відповідно до змісту Положення, в тому самому закладі можуть проходити курс лікування практично всі категорії неповнолітніх, які за станом здоров'я не можуть бути скеровані у школи чи училища соціальної реабілітації.

Т. Н. Дудко та В. А. Пузієнко зазначають, що навіть "одночасне перебування в одних закладах підлітків, хворих на різні форми наркоманії, різного "досвіду" наркотизації, збережених і деградованих, втягнених і не втягнених у злочинну діяльність, часто приводить до їхньої групової наркотизації, грубих порушень лікувального режиму, і, як наслідок, дострокової виписки "порушників" [9, с. 32].

Водночас у вищезазначених нормативно-правових актах не згадується про будь-яку класифікацію центрів медико-соціальної реабілітації залежно від віку вихованців та тяжкості скоєних ними антигромадських вчинків.

Погоджуємось з думкою Т. Л. Кальченко стосовно того, що доцільно:

– найближчим часом створити необхідну кількість центрів медико-соціальної реабілітації окремо для неповнолітніх наркоманів, алкоголіків, олігофренів, психопатів тощо;

– розробити програму соціальної допомоги хворим неповнолітнім, а також тим підліткам, що пройшли курс лікування;

– створити центри медико-соціальної реабілітації різних видів, де б могли лікуватися окремо неповнолітні, які скоїли різні за тяжкістю протиправні вчинки [10, с. 114].

Н. І. Фелінська ще 1976 р. наголошувала на створенні психоневрологічних закладів спеціалізованого типу (окремо для підлітків-психопатів, невротиків, олігофренів, наркоманів чи алкоголіків) з особливим лікувально-трудоим режимом і особливими принципами виховання [11, с. 1676].

Підтримуємо думку науковців про те, що з метою ефективного впливу на поведінку дітей-наркоманів з асоціальною поведінкою пропонується створити центри медико-соціальної реабілітації дітей, куди б вони спрямовувалися, незалежно від їх бажання.

Центри з соціальної реабілітації дітей-наркоманів повинні бути максимально диференційовані: центри для дітей, які перебувають на профілактичному обліку органів внутрішніх справ; для неповнолітніх, що скоїли злочини, і засуджених до позбавлення волі; для неповнолітніх, які вчинили злочини і засуджених умовно, із застосуванням примусових заходів виховного характеру; засуджених до покарань без ізоляції.

Потрібно створити три види центрів медико-соціальної реабілітації, які б підпорядковувались МОЗ, МВС й пенітенціарній службі. У перші діти-наркомани потрапляють за згодою, в інші – примусово, за рішенням суду. Це правопорушники, які вже проходили курс добровільного лікування, але знову розпочали вживати наркотики та інші психотропні речовини, а також особи, що самовільно припинили їх вживати і продовжують здійснювати правопорушення, обмежувати права інших громадян, а також особи, стосовно яких суд визначив необхідність примусового лікування в період відбування покарання в колонії, або якщо особа перебуває під наглядом кримінально-виконавчої інспекції [12, с.142–143].

Окрім того, з метою посилення боротьби з наркоманією, з урахуванням темпів поширення і шкоди, заподіяваної суспільству, доцільно вжити заходів щодо встановлення причетності конкретних осіб до наркоманії. Це дасть змогу розширити коло осіб, які можуть бути залучені до боротьби з наркоманією, і значно обмежить можливості наркоманів вчинювати правопорушення. Для цього, деякі науковці пропонують вносити відмітки у паспорти або у трудові книжки наркоманів. Краще це робити, вносячи такі відмітки у паспорти, оскільки цей документ, як правило, люди носять із собою. Тому доцільно виготовити відмітку у вигляді штампа або компостер певної форми, найоптимальнішого розміру [6, с. 62].

Висновки. Наше суспільство ще до кінця не усвідомило, яку загрозу становить наркоманія для фізичного і морального здоров'я молодого покоління, економічного й інтелектуального потенціалу держави, нашого майбутньому. Можемо констатувати, що певна робота з профілактики

наркоманії серед дітей в Україні ведеться, однак їй бракує системності, планомірності й кваліфікованого персоналу. Необхідно детальніше регламентувати діяльність центрів медико-соціальної реабілітації дітей, а також створити різні види центрів, що позитивно вплине на профілактику наркоманії серед неповнолітніх.

1. Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011 – 2015 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2010 р. № 1808-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>. 2. Біленчук П. Д. Організація розслідування кримінальних справ про злочини, вчинені неповнолітніми та за їх участю / П. Д. Біленчук, В. М. Ягодинський. – Київ : Право, 1996 – 180 с. 3. Заросинський О. Запобігання наркоманії і токсикоманії серед неповнолітніх / О. Заросинський // Право України. – 2005. – № 2. – С. 59–62. 4. Никифорчук Д. Й. Про шкідливість наркоманії / Д. Й. Никифорчук, Г. М. Бірюков, В. І. Лебеденко. – Ірпінь : Національна академія державної податкової служби України. – 2003. – 142 с. 5. Заболотна А. В. Актуальні проблеми боротьби з наркоманією / А. В. Заболотна // Вісник ЛІВС МВС України. – Луганськ : РВВ ЛІВС, 1998. – № 4. – С. 190–195. 6. Заросинський Ю. Наркоманія : стан і проблеми боротьби з нею на сучасному етапі / Ю. Заросинський, О. Заросинський // Право України. – 2007. – № 8. – С. 61–64. 7. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24 січня 1995 р. № 20/95-ВР // Відом. Верх. Ради України. – 1995. – № 6. – Ст. 35. 8. Про затвердження Положення про центр медико-соціальної реабілітації неповнолітніх : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 вересня 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1072-96-п>. 9. Дудко Т. Н. Особенности лечения больных опийной наркоманией молодого возраста в условиях амбулатории / Т. Н. Дудко, В. А. Пузиенко. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rmj.ru/articles_2020.htm. 10. Кальченко Т. Л. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні спеціальними органами та установами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Тетяна Леонідівна Кальченко. – К., 2003. – 225 с. 11. Фелинская Н. И. О некоторых спорных вопросах в проблеме психопатий / Н. И. Фелинская // Журнал невропатологии и психиатрии им. С. С. Корсакова, 1965. – № 11. – с. 1673. 12. Долженков О. Ф. Протидія наркотизму дітей шляхом удосконалення законодавства та професійної освіти / О. Ф. Долженков, С. Д. Резніков // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. – 2012. – Вип. 2(2). – С. 138–46.